

Posudek oponenta k diplomové práci (předložené k obhajobě 4.6.2012, Seminář romistiky UJCA, FFUK Praha): Radka Steklá: Romské časopisectví na území České republiky v kontextu etno-empancipačního hnutí Romů (počátky a vývoj vybraných periodik let 1969-1996)

Autorka ve své práci předkládá podrobný popis vzniku a (vnitřního) vývoje celkem devíti romských časopiseckých titulů (Informační zpravodaj, Románo líl, Romano lav, Lačo lav, Amaro lav, Romano kurko, Romano gendalos, Romano gendalos nevo, Gendalos), vzhledem k průběžné transformaci některých z nich se tak jedná o popis celkem pěti romských časopisů vycházejících na území ČR mezi lety 1969-73, resp. od r. 1989, přičemž svou analýzu jmenovaných periodik ukončuje autorka rokem 1996.

V době po r. 1989, kterou se autorka zabývá, vycházely na území Č(S)R ještě další čtyři romské časopisy (Líl, Romane lilla, Romano lav, Romani duma). O jejich existenci autorka ví, jejich analýzu však z práce vyloučila především z kapacitních důvodů, resp. důvodu jejich špatné dostupnosti (Líl). Jakkoli je takové omezení vzhledem ke stavu bádání a dosavadní absenci resp. nespolehlivosti byť základní popisné literatury, na kterou autorka poukazuje, pochopitelné, vzhledem ke koncepci práce (viz např. závěrečný nástin dalších okruhů badatelského zájmu) i některých otázek, které (někdy bohužel pouze implicitně) nastoluje (např. mocensko-politické soupeření uvnitř romského etno-empancipačního hnutí po r. 1989) je poměrně překvapivá rychlost/strohost, s jakou se s vyloučením těchto titulů autorka vyrovnává. Plně respektuji rozhodnutí zúžit záběr na jmenovaná periodika, pokládala bych však za užitečné alespoň stručně nastínit, v čem by případné zařazení/dopracování analýzy vyloučených titulů mohlo být přínosné, resp. kam zhruba je možné tyto tituly v rámci romských (vlivových) společensko-politických struktur, ustanovujících se po r. 1989, zařadit.¹

Byť o tom autorka takto explicitně nemluví, zaměřuje se na rané fáze vývoje romského časopisectví – období časopisu Romano líl² a první období vzniku a existence romských časopisů po r. 1989. Do dalších let z této skupiny časopisů přetrval pouze autorkou analyzovaný Romano kurko, později došlo ale k zakládání dalších časopisů, resp. obrodě původních titulů (Amaro gendalos). Jména časopisů, které následně vycházely, jsou, předpokládám, autorce známá, byť není možné sledovat se stejnou

¹ Z hlediska možnosti sledování vývoje romského časopisectví ve vymezené době, který se autorka explicitně rozhodla sledovat, by mohla být stěžejní analýza časopisu Líl. Ten je zajímavý jako titul vydávaným z iniciativy E. Ščuky ještě před rokem 1989 a jeho aktivním vstupem do politiky (jediná dvě čísla vyšla v roce 1983) – z hlediska časového představuje jistý mezistupeň mezi Romano lílem, a časopisy vzniklémi po roce 1989 – zejména skupinou časopisů vydávaných v rámci skupiny časopisů spojených s ROI. Autorka však poukazuje pouze na jeho nedostupnost, regionální zaměření a krátkou existenci, bez úvahy o omezeních, které jeho vyloučení z její analýzy představuje.

² V této souvislosti bych ráda upozornila na nedostatečnou probádanost období první Československé republiky a doporučovala jistou zdrženlivost v označování Romano lílu jako definitivně „nejstaršího romského časopisu“ na území Československa. Jak ukazuje např. regionální studie Anny Jurové (Jurová, Anna, Zupková, Eva, Rómovia v Košiciach v 1. ČSR v kontexte doby a regiónu. In: Buletin Muzea romské kultury, 16/2007) docházelo k (minimálně v Košickém regionu) již v tomto období k organizaci Romů do vlastních (profesních) sdružení, resp. zřejmě i k jejich určité etnické aktivizaci (možná podpořené i založením několika škol, na kterých se používala romština, resp. angažovaným zájmem určité skupiny Neromů o život a situaci Romů) a není vyloučené, že již v této době mohl již nějaký časopis vycházet.

dávkou detailu jejich vznik a další existenci jako u periodik analyzovaných, přesto bych pokládala za přínosné – především z hlediska kontextu, resp. hlubšího kontextového zakotvení předkládané práce – tento další vývoj (a jeho případně problematická místa) alespoň stručně nastínit.

Kromě pramenné základny, doplněné, a to je potřeba zdůraznit, o osm vlastních rozhovorů s celkem osmi aktéry tehdejšího dění (tři písemné rozhovory, pět nahrávek), pracuje autorka s několika pracemi sekundárními, zabývajícími se přímo romskými časopisy, jejich záběr a kvalitu ovšem až na výjimky označuje za nedostatečnou.³

Základním rámcem, do kterého svou analýzu zkoumaných časopisů autorka zasazuje, je romské etno-emancipační hnutí, jehož historii v úvodu práce poměrně zdařile shrnuje. Tento historický úvod však ukončuje přibližně rokem 1992, přičemž se v podstatě vyhýbá popisu vznikající politické, resp. společensko-mocenské romské scény a jejího tříštění po r. 1991, též v důsledku soupeření o dostupné finanční zdroje. Určitá část romských časopisů, které autorka analyzuje, přitom byly zakládány v okruhu lidí, kteří byli v dobovém politickém dění (a mocenském soupeření) plně angažováni. Explicitně to autorka uvádí u časopisů spojených s existencí ROI, při popisu vzniku časopisu Romano Gendalos v rámci okruhu rodiny Rusenků zapomíná zdůraznit, že Jan (Láďa) Rusenko byl jedním z prvních politických soupeřů Emila Ščuky. Domnívám se, že tato perspektiva mocenského / vlivového soupeření by do analýzy vzniku,⁴ fungování a zániku, resp. interpretací a hodnocení úspěchu/neúspěchu jednotlivých časopisů z úst dobových aktérů vnesla další důležitý rozměr, respektive pomohla lépe strukturovat popisovaná média, případně rozšířit možnosti interpretace účelu jejich vzniku, možnostem rozvoje a dopadů. Rovněž Karel Holomek, s jehož výpověďmi autorka v práci pracuje, patřil k dobovým oponentům a kritikům politického fungování ROI na úrovni parlamentu (tedy právě na začátku 90. let), v této souvislosti proto není bez zajímavosti i jeho mnohem pozdější angažovanost v založení časopisu Romano hangos, vnímaného některými aktéry jako ostrá konkurence (následně zaniknuvšího) časopisu Romano Kurko. Jakkoli tyto události spadají až do období po r. 1995/6, které je v zorném poli autorky DP, naznačují kontinuitu struktur a uvažování, které dokazuje k politicko-sociálnímu dění a soupeření o zdroje jako k důležitému faktoru.

Tato perspektiva by též autorce umožnila lépe uchopit naznačenou otázku významu časopisů v procesu vytváření něčeho, co nazývá „novou společenskou skupinou“ (s. 122 a j.), resp. pomohla nastolit otázku dalšího vývoje romského etno-emancipačního hnutí v nových podmínkách budování demokracie v Československu. Autorka zde navazuje na úvahu M. Hübschmannové o tzv. sekundární sanskritizaci mezi Romy, tj. procesu postupného překračování mezirodových distancí a společné spolupráce v rámci romského hnutí a bezproblematicky konstatuje, že angažmá v redakcích časopisů bylo faktorem, který umožňoval „netradiční nerodovou spolupráci“ a pomáhal k utváření společenství definovaného zájmem, nikoli rodem/profesí atp. (s. 123). Toto tvrzení by bylo možné problematizovat i s poukazem na pasáže samotné autorčiny analýzy, resp. na příkladu vývoje /

³S ohledem na konstatovanou omezenost zdrojů autorku upozorňuji na existenci článku A. Scheinostové, který unikl její pozornosti - Alena Scheinostová, Význam časopisectví v romské literatuře - Zpravodaj Romano l'il, 1970-1973 (in: Svět literatury 31/2005, viz též www.iliteratura.cz), ve kterém dílčím způsobem, z hlediska vzniku romské literatury, popisuje v předkládané práci analyzovaný Romano l'il.

rozpadu redakce pův. časopisu Romano gendalos, resp. okolnostem rozpadu redakce (a úpadku) časopisu Amaro lav a způsobem jeho zdůvodňování, ze strany tehdejších aktérů.

Tématem vývoje a tříštění romského politického hnutí z kraje 90. let se detailně věnoval J. Krčík, situace po r. 1993 je dosud nezpracovaná a představovala by námět pro samostatný výzkum a práci. Krčíkovu práci autorka zná a uvádí ji i ve své bibliografii, proč výsledky jeho výzkumu vývoje romské politiky nezahrnuje jako jedno z východisek svojí analýzy romských periodik však v práci nevysvětluje.

Práci by též dále prospělo detailnější zaměření na osoby, které na vzniku a vydávání participovaly, zejm. ze strany Romů (historie a způsob zapojení do romského etno-emancipačního / politického hnutí, další vlastní aktivity mimo působení v časopisech, postoje k hnutí, atp.). Autorka by se tak mj. vyhnula poněkud povrchně vystavěnému bodu v rámci zhodnocení charakteristik časopisů v závěru práce (viz kapitola Koncentrace romských spisovatelů, s. 116), ve kterém vyzdvihuje jako unikátní charakteristiku angažmá romských redaktorů v romském literárním hnutí (příčemž mezi redaktory uvádí A. Peštu, T. Fabiánovou, J., Horvátha, M. Reiznerovou, E. Cinu, V. Oláha, A. Giňu). Jakkoli je takový postřeh správný, má svoje příčiny v historii vzniku samotného etno-emancipačního hnutí a jeho specifika (včetně vlivu Mileny Hübschmannové a způsobu prosazování svých vizí). Jmenovaní lidé byli sami v první řadě lidmi angažovanými v romském hnutí (každý z nich se aktivizoval v jiné době), teprve sekundárně (snad s výjimkou Tery Fabiánové) se stali redaktory, resp. (zároveň, postupně) literáty. Otázku lze též posunout na obecnější úroveň: na obecně nedostatečnou funkční vymezenost časopiseckých příspěvků vznikajících v rámci a době kulminujícího obrodného hnutí upozorňuje Scheinostová (viz pozn.č. 3). , a odkazuje na další literaturu k tématu.

Orientaci ve vzniku/transformaci /zániku paralelně existujících časopisů by napomohlo jiné grafické znázornění, nebo alespoň jednodušší, preciznější způsob odkazování k dataci jednotlivých změn ve fungování a redakci časopisů (odkazy na čísla měsíčníků doplněná odkazy na čísla týdeníků bez udání doby, resp. alespoň měsíce vydání , atp. značně ztěžují (byť neznemožňují) orientaci ve vývoji romských periodik jako celku.

Jako jedno z témat, které bych pokládala za vhodné při obhajobě též prodiskutovat, je otázka autorkou popsané bulvarizace romských periodik po r. 1993.

Z charakteru uvedených připomínek jasně vyplývá, že autorka předkládá k obhajobě práci, která s ohledem na strukturu i preciznost zpracování, včetně explicitního označení problematických míst autorčiny rekonstrukce historie romských periodik v dané době, představuje práci velmi kvalitní (byť s jistými nutnými nedostatky), svým zaměřením na oblast dosud nedostatečně (spolehlivě) probádanou navíc velmi přínosnou. (A z uvedených důvodů i velmi podnětnou. Právě její podnětnosti lze zdůvodnit i délku tohoto posudku.) Vznesené připomínky směřují do oblasti rozšíření kontextu, ve kterém by bylo možné práci ukotvit. Za zásadní omezení pokládám zmíněnou absenci zohlednění vývoje, resp. tříštění romského politického hnutí po r. 1993, plně však respektuji omezení vyplývající z dosud nedostatečného zpracování této tematiky, resp. absenci solidní badatelské práce věnované vývoji romského politického hnutí po r. 1993. Práci proto navzdory této výhradě navrhuji hodnotit jako výbornou.